

SURUŠIĆ BRANKO - direktor Narodnog muzeja

Banja Luka, ispred Odbora za proslavu

četdesetgodišnjice stvaranja KPJ otvarajući sastanak sa učesnicima radničkog pokreta do 1941 godine u uvodnoj riječi rekao je sljedeće:

Kao što se vidjeli iz poziva, koji ste dobili, Odbor za proslavu je namjeravao da sakupi sve učesnike revolucionarnog radničkog i sindikalnog pokreta od prvih početaka ovog pokreta u Banjoj Luci pa do rata 1941 godine, s tim što će jedan drugi sastanak biti održan za učesnike ilegalnog rada u ratu, zato što je to jedno posebno razdoblje i ima mnogo i drugih ljudi premda se i ovdje isprepliću ličnosti u oba perioda.

Mi smo htjeli da organizujemo sa Vama jedan razgovor kroz oživljavanje svega onoga što se radilo kroz sve manifestacije rada, da se bar ako ne upotpuni jedna slika čitavoga toga rada iz djelatnosti Komunističke partije, sindikalnog i radničkog pokreta, da se bar dadnu tragovi za kojima se dalje može tragati izvjesne činjenice, koje će trebati upotpunjavati, provjeravati, jer se ,nogi ljudi svih stvari već ne sjećaju onako tačno da bi ih mogli tačno reprodukovati. Mislim da to bude jedan slobodan razgovor, slobodna diskusija, s tim što bi neko izložio jednu okosnicu, ključnih tačaka u čitavom tom razdoblju i zatim da se oko toga izlaganja i svih drugih stvari diskutuje. Važno je, meni se čini ovo da se dadnu izvjesne činjenice, izvjesni datumi i događaji zbivanja više sa toga stanovišta da bi se mogli provjeriti ili potpuniti, jer svaki pojedinac može da dadne i pojedinačnu izjavu koja bi se zatim uporedjivala i provjeravala. Na ovakvom jednom skupu, gdje su svi učesnici tog određenog perioda, ove pojedinačne izjave bile bi upotpunjene i provjerene i na taj način dobile bi na svojoj vrijednosti i autentičnosti. Isto tako biti će potrebno pored ovog sastanka, da poj.dini drugovi potstaknuti ovim sastankom i uspomnama koje će se oživiti na njemu, da napišu da svoja sjećanja koja ne moraju biti stilski dotjerana, i da te svoje memoare predaju i taj će materijal poslužiti i za našu štampu i radio stanicu i za muzej i za arhiv i za mnoge druge institucije koje se sa tim bave. U okviru proslave 40-godišnjice KPJ u ovoj jubilarnoj godini, prišlo se tome da se ispita i istraži ovaj period da bi se dobila jasna slika

i da se taj materijal sačuva. Bilo je i ranije sakupljanje materijala, ali koji u većini slučajeva nije sačuvan. Zagubljen je, nije ostavljen tamo gdje treba. Isto tako ja bi mogao drugove učesnike iz ovog pokreta, koji posjeduju bilo kakve predmete, dokumente i materijale koji su vezani za ovaj rad, bilo svoje vlastite, bilo od drugova koji su sa njima saradjivali, bilo fotografije, bilo pisani materijal bilo kakve druge upotrebne predmete, da bi to sakupili i to ćemo ostavili u Muzej ili u Arhiv itd. da se tamo čuva. Nema će takvi predmeti trebati za izložbu koju pripremamo u čast 40-godišnjice stvaranja naše Partije.

Mi smo na jednom užem sastanku sa nekolicinom drugova učesnika revolucionarnog rada pre rata, napravili j dan spisak ovog pokreta za koje se je znalo, međjutim možda ima još neki od učesnika koji nije obuhvaćen ovim popisom, pa bi dobro bilo da svaki od Vas dopuni taj spisak, kako bi se moglo obratiti na što širi broj ljudi. Ovo također vrijedi za ljude, učesnike radničkog pokreta koji se sada ne nalaze u Banjoj Luci,

da bi mogli prikupljanjem njihovih adresa da im se obratimo putem pošte u drugim mjestima, kao što su Sarajevo, Zagreb, Beograd, Ljubljana ili još neka druga Krajiška mjesta, da bi tamo mogli organizovati skupne sastanke sa tim drugovima i od njih sakupiti podatke o razvoju pokreta. Eto toliko radi objašnjenja i ja mislim da bi drugovi bez ustručavanja trebali da govore o svemu čega se sjećaju bar u osnovnim crtama i bar da pohvatamo tragove i glavne ključne stvari na osnovu kojih bi mogli dalje tragati i razvijati ovaj rad na prikupljanju dokumentacije.

DERVIS GAZIĆ, potpretsjenik N. Sreza Banja Luka

Mi bi trebali danas da se ovdje dogovorimo kako da pridjemo i na koji način da obradimo ovaj period po mom mišljenju od 1918 godine do 1941 godine. Po mom sjećanju što sam čuo iz razgovora sa pojedinim drugovima i ono što sam i sam mogao da osjetim i preživim u tom periodu, po mom mišljenju za nas su značajni momenti u tom periodu i to: ovaj period od 1919 do 1921 godine kada je radnički pokret zajedno sa ne rednim snagama posle prvog svjetskog rata imao veliki uticaj u gradu

Banjoj Luci i bile se svrstale u radnički pokret oko socijalističke radničke partije odnosno KPJ. Ta nabujalost naprednih snaga u našem gradu manifestovala se kroz radne akcije i kroz jedan održani zbog kojeg se sjećaju naši stariji drugovi, a tu su. Taj zbog je bio razjuren naoružanim snagama buržoazije, žandarima i policajcima, a posle toga nastala su hapšenja, progoni naprednih radnika iz toga je nastalo kolebanje u redovima i izvjesnom smislu sve do 1925 godine nastalo je kako bi rekao, kao neko zatišje, u borbi radničke klase. Ko je u tom vremenu radio, ko se je borio, ko je rukovodio, ko je ostao dosljedan, ko se pokolebao, po mom mišljenju da to treba jedna grupa drugova da to pitanje obradi. Tu ima, koliko se ja sjećam, i nekih dokumenata pisanih o tom zboru, i koliko se ja sjećam i znam da Dušan Bošković posjeduje sliku sa ovog zbora koji je razjuren od žandarmerije. Mislim da bi ta dokumenta trebalo prikupiti. Dalje drugovi 1925 godine bili su državni izbori, koliko se ja sjećam, Oko tih izbora nastalo je pregrupisavanje snaga, preorijentacija, tu su isticali razni programi raznih političkih partija i strujanja i po mom mišljenju da od tog vremena nastaje nov period u borbi radničke partije i Komunističke partije u našem gradu do 1929 godine do Aleksandrovske diktature. U tom periodu su porasle snage radničke klase i komunističke partije i u tom vremenu drugovi kao izrazita manifestacija tih snaga osnovano je Radničko kulturno umjetničko društvo "Pelagić" koje je okupljalo oko sebe veliki broj naprednih snaga a u isto vrijeme i radničko sportsko društvo "Borac". Iz tog perioda mi imamo žive drugove koji bi mogli da obrade i ovaj period onako kako se oni sjećaju, a vjerujem da postoje i dokumenta o radu i o osnivanju društava i oživljavanju radničkog pokreta u radničkom domu. 1929 godine dolaskom Aleksandrovske-Živkovićeve diktature tu je uslijedilo veliko hapšenje. Oko 29, koliko se ja sjećam, uhapšeno je komunista i naprednih radnika i zatvoreni su u crnoj kući u Banjoj Luci. Mi imamo danas i preživjele drugove koji se sjećaju tih hapšenja i iz toga su tadašnje lokalne vlasti zabranile svaki napredni rad u gradu i tu je nastalo izvjesno zatišje jer su promijenjeni uslovi rada a partija je morala još više da ide u ilegalnost i da izmijeni forme rada. Nakon izvjesnog vremena ona uspijeva da konsoliduje svoje redove

i prikuplja snage, i već 1930 i 1931 se osjeća okupljanje i budjenje novih snaga oko Partije i taj period, čini mi se, da nastaje kao novi period do 1934 tj. do novih državnih izbora koji su održani 5 maja 1935 godine, kada su opet snage u Banjoj Luci pod rukovodstvom Partije neposredno pred izbore u predizbornoj kampaniji činile veliki pritisak na postojeći režim i režimske ljude razbijajući zborove, sjećate se onog Hodžerinog zbora na pijaci, zatim tu su se zaista manifestovale snage pod rukovodstvom radničke partije, a posle toga su nastala hapšenja i ovdje među nama ima živih učesnika toga događaja, koji su učestvovali u tim demonstracijama u razbijanju tih zborova. Snage partije i radničkog pokreta u tom vremenu zaista su pokazale svoju vitalnost i pravilnu političku orijentaciju. Od 1934 do 1937 godine, čini mi se da je to za nas u Banjoj Luci bio jedan poseban period u postojanju KPJ i radničkog pokreta jer se u to vrijeme dešavalo u naše m pokretu smjena u rukovodstvu i vodila se borba na dva fronta protiv spoljnog klasnog neprijatelja, protiv postojeće buržuazije i njenih mjera i njene politike i u isto vrijeme unutar partijskih redova vodila se borba za čistoću njenih redova, jer se u to vrijeme afirmisala i manifestovala frakcionaška grupa i borba unutar partije. U tom periodu 1936 godine bilo je i hapšenja i provala i taj period je takoreći bio presudan za našu partiju mislim u pozitivnom smislu, jer se ona u tom periodu počela prečišćavati i jačati i spremati i već 1937 godine po mom mišljenju znatno se osjetilo olakšanje unutar Partije, jer se tada već prišlo organizovanijem radu i u to vrijeme se već znalo ko kojoj partijskoj organizaciji pripada, znalo se kakve koja partijska organizacija ima zadatke i izvršen je raspored snaga i već je data i jedna orijentacija na mobilizaciju omladine, inteligencije, seljaka iz okolnih sela dokle je mogla dotjerati partijska organizacija. Zatim se prešlo jašem organizovanju radničkog pokreta, okupljanja svih snaga oko radničkog pokreta u Radničkom domu i taj period od 1937 do 1941 godine, po mom mišljenju, ispunjen je takvom aktivnošću u radu radničke klase i komunističke partije i ja sam imao utisak da komunistička partija i radnička klasa čini osnovnu snagu na političkom životu u Banjoj Luci. I taj period ja mislim da bi trebalo obraditi na taj način da se ocrtaju usponi, pobjede i izvjesna stagnacija itd.

A mi imamo žive drugove, učesnike tih perioda, koji bi mogli da daju svoja sjećanja, da rasčiste pitanje izvjesnih datuma i događaja kada se je šta dogodilo, da svoja sjećanja kažu utiske o ljudima koji su u tom vremenu bili najaktivniji, jer se to često puta može da zaboravi. Zbog toga drugovi, mi smo danas sazvali ovaj sastanak da bi iskoristili sve te mogućnosti da bi došli do jedne solidne obrade tog perioda u pogledu borbe radničke klase i Komunističke partije u našem gradu.

ŠURUČIĆ BRANKO, oprostite, ja sam ranije zaboravio da napomenem, da se u ovom periodu treba da zabilježi i rad SKOJ-evske i omladinske organizacije, zatim rad žena i svih drugih naprednih društava, a također i period prije 1919 godine, znači da se obuhvate sve napredne manifestacije radničkog revolucionarnog pokreta. Dobro bi bilo da znamo kada je koja partijska ćelija stvorena, ko su bili njeni članovi, ko je bio sekretar, koliko je ona radila, kad je prestala i kad je ponovo oživio rad itd. Isto tako za SKOJ-evske organizacije kao i za sindikate itd.

DEDO GAZDIC - dozvolite da još dopunim slijedeće: U tom periodu mi imamo nekoliko štrajkova i to vrlo značajnih štrajkova. Štrajkovi zidarskih radnika, pekarskih radnika, obućarskih radnika, pilanskih radnika, brijačko-frizerskih radnika. Sve manifestacije trebalo bi da se detaljno obrade i to redom. Mi smo u ovom periodu bili svjedoci značajnih manifestacija i demonstracija, među kojima zauzima značajno mjesto Kongres učitelja Jugoslavije, koji je održan u našem gradu u ovim prostorijama bivšeg Banskog dvora. Učesnici ovog Kongresa izašli su na ulice našeg grada i demonstrirali i policija je intervenisala tako da je bilo i tuče i hapšenja. Zatim veliki spontani zbor 27 marta 1941 godine ovdje kod stanice na Titovoj ulici na kome je govorio Muhamed Kasaz. Tu je bilo sigurno svojih 7-8.000 građana, radnika, komunista i niz takvih akcija koje bi trebalo obraditi i unijeti u istoriju našeg pokreta. Zatim niz forme kroz koje je djelovala naša partija kao "Pelagić" Borac", značajne priredbe "Pelagića" s tim odlazak "Pelagića" u Drvar i ono kad je žandarmerija zaustavila na otvorenoj pruzi kod Banskog Mosta vođu da bi onemogućila odlazak članova "Pelagića" u Drvar.

Ipak, pored hapšenja pojedinih rukovodilaca "Pelagića" ostali su produžili za Drvar i tamo održali priredbu u Drvaru. Tamo su ih dočekali pored oduševljenih radnika Drvara i mnoštvo žandara koji su za tu priliku bili dovučeni u Drvar iz raznih mjesta Bosanske Krajine. Pa i pored toga "Pelagić" je pod takvim uslovima održao svoj program.

Radničko-umjetničko društvo "Pelagić" nije bilo samo društvo za izvođenje kulturno-umjetničkog programa ili kako su ga frakcionasi u to doba nazivali da se tu provodi "tabburaski socijalizam" već su se njegovi članovi na živo i smrt borili za jedan program, za jedan revolucionaran program, prolazeći kroz žandamerijske kordone itd. Dakle, mi imamo o Banjoj - uci šta da napišemo i šta da kažemo iz toga perioda. Samo tu se treba da se prisjetimo činjenice iz tog perioda i da stvarno obradimo ono što se u istinu dogodilo u tom vremenu. "Priatelj prirode" sa svojim izletima i prvomajski zborovi u trapiskoj šumi, Klub akademičara Banja Luke i njegova djelatnost, kao i razna društva i razne bune po školama, sve su to događajima koji traže detaljnu obradu i koji treba da nadju svoje mjesto u istoriji našeg grada.

MEMIR KAPOR, pretsjednik NO Sreza Banja Luka

Ja mislim da je ovo skup jako velik da bi se mogle stvariti na ovaj način da obrado, kako vi predlažete i ja predlažem da mi skup podijelimo po grupama i da se ljudi slobodno opredijele za koji će period i koje događaje će da obrade, jer ovo što je drug Dedo rekao to je uopšteno sa naglaskom na neke momente koji dijele jedan period od drugoga. To bi se moglo tako i usvojiti, ali uglavnom smatram da je nemoguće grupi od petdesetak, ili ko9 liko nas ovđe ima, ovako da pojedina no individualno ljudi daju izjave i da se to zatim komponuje u jednu cjelinu. To bi bio veoma težak posao nego bi bilo dobro, po mom mišljenju, da se najstariji drugovi opredjele za period od 1918 ili i pre 1918 pa do 1925 godine, a drugi recimo da uzmu period od 1925 do 1929, zatim od 1929 do 1934 godine i 1934 do 1937 godine, završavajući sa periodom od 1937 do 1941 godine, i od 1941 pa dalje. Tako bi se nekako mogli podijeliti i onda raditi po grupama istovremeno.

Ovako smo vrlo neproduktivni. Nas bi četrdesetak sjedili i slušali dok bi jedan izlagao svoje mišljenje i dok bi se mi svi izredali trebalo bi nama zasjedanje od svojih 20 dana. A tako je nemoguće raditi. Nego da mi danas riješimo sasvim praktične stvari i da se podijelimo po grupama, ovih magnetofona ja mislim da ima još i da oni budu po raznim sobama i neka ljudi govore i iznose svoje utiske, tako da može jedan drugoga korigirati. Na kraju ovih radova mogli bi se okupiti svi zajedno i onda već provjereni materijal koji je zabilježen na magnetofonskoj traci izložiti pred čitavim skupom i tada vršiti konačnu redakciju eventualnih propusta i grešaka u izlaganju. Tako bi mogli da uradimo, jer ako bi krenuli drugim putem suviše bi sporo obavili povjereni nam posao.

SARAFIN FRANJO, - Ovaj predlog ja mislim da je vrlo dobar, evo iz kojih razloga. Okupljali bi se po grupama i obradjujući pojedine periode bili bi u stanju da sa mnogo više detalja osvjetlimo pojedine događaje, a kad se konačno materijal završi onda bi pred čitavim skupom mogli da provjerimo i damo ocjenu materijala kog je obradila ova grupa.

MONIR KAFOR - Ima tu drugova čija se aktivnost proteže takoreći kroz čitav ovaj period o kome je riječ. Takvi bi učesnici mogli da se istovremeno uključuju u rad svake od ovih grupa. Ja mislim da bi u ovom radu trebalo izbjegavati što više uopštene odgovore, neka se to prepusti obradjuivanju materijala, nego svaki drug koji se sjeća pojedinih događaja i činjenica neka on to ispriča kako se je to zbilo sa svim detaljima, imenima i datumima. Dakle sasvim konkretno i određeno da se obrađi pojedini događaj, da bi se kroz to izlaganje vidjela sva dinamika događaja koji su oni imali u predratnom periodu. Kada govorimo recimo o štrajku kožaraca onda se treba sjetiti koji su drugovi bili u štrajkačkom odboru, radi čega su stupili u štrajk, zatim mase koje su učestvovala u štrajku i represacije koje je vlast i poslodavci poduzimali protiv štrajkaša. Ja smatram da takve stvari treba da se spomeni sa što više detalja, a ove opšte ocjene događaja uslijediće poslije toga.

KOJO MARČETIĆ, Banja Luka - učesnik generalnog štrajka 1906 godine.

Generalni štrajk 1906 godine bio je prva veća radnička manifestacija u ovome gradu. Tada smo pozvani ja i Martin Zrelec od nekoga Cistlera, koji je jedno vrijeme bio za vrijeme stare "ugoslavijske" sudac, a onda je bio istom student i mi smo ga pozvali iz Zagreba i on nam je prvi taj zbor održao u Banjoj Luci. Ja bi o tome mogao da napišem jer taj se događaj desio 1905 godine. Već sljedeće 1906 godine proglasili smo Generalni štrajk. Od ogromnog broja učesnika toga štrajka malo ih je ostalo na životu, pa bi ja mogao te događaje, ako to pripada ovdje, da napišem utiske onako kako ih se ja sjećam.

VELJKO DJORDJEVIĆ - BANJA LUKA - Po mom mišljenju bilo bi najpravičnije da obrađujemo događaje samo po društvenim organizacijama i da na taj način pišemo istoriju naše Partije jer ona iako je djelovala u ilegalnim uslovima radila kao organizovana snaga preko svih mogućih formi ilegalnog i legalnog rada. Moje je mišljenje da bi ova dioba na periode trebala da bude drukčija. Recimo da se obrađuje period od 1929 do 1934 godine, jer je to za Banja Luku najmanje poznati period a to nije slučajno jer je banjalučka partijska organizacija tada bila vezana za Pokrajinski komitet u Zagrebu i direktive nisu baš tako često stizale, a 1934 godine održana je jedna konferencija na koju je došao delegat iz Pokrajinskog komiteta iz Zagreba i tada je formiran i komitet i tada 1934 godine znatno se osjetio življi partijski rad. Ja bi predložio da se ovaj period podijeli jedan do 1934 godine, a drugi od 1934 godine pa dalje.

SARAFIN FRANJO - 1929 godine bilo je ovdje hapšenje komunista u vezi sa Šaremetom. Tu je nastao prekid veze a koliko se ja sjećam, Šaremet je hapšen 1929 godine jer je Tulić došao u Bosanski Brod. Ja sam se tada nalazio u Brodu i on mi je opisao citav taj proces kako je bio hapšen profesor Šaremet a također mi je pričao i o delegatu koji je išao na Kongres u Drezden. To se radilo o Avdi Čardžiću. 1930 godine bilo je jedno zatišje. Sindikati su bili takoreći obzglavljeni a tada je meni, kako je meni poznato, i Veselin Masleša bio u zatvoru tako da Veljko Djordjević nije mogao obaviti posao u Beogradu koji je bio upućen da preko Vese Masleša uspostavi vezu između banja lučke

partijske organizacije sa višim rukovodstvom. Koliko se ja sjećam, Mesleša je bio i član CK u ono vrijeme.

HABIJA BUDIRBAŠIĆ - i kada je on počeo da govori, onda sam ja viknu "Živila JNA" tako da sam tada bio napađnuto i onda mi je razbio glavu, onda je nastala tuča i mene su istjerali napolje. Mene su zatim bili uhvatili, ali su me kasnije pustili kući. To je tada držao zbog Bogoljub Jeftić u Kinu Kozari a ja se tačno ne sjećam šta je sve govorio. Policija nas je tada sviču rastjeerala. Zbor je držao General Živković.

RADOVANOVIĆ DRAGO - Banja Luka 1934 godine održan je u "Nadi" referat povodom jubilarne godine tj. 50-godišnjice smrti Karla Marksa kada je Feliks Nedjelski u svom izlaganju a naročito u svom dugom uvodu, u kome je govorio o mnogim stvarima ne spominjući ime Karla Marksa i kada je jedno 15 minuta govorio o tim stvarima tek tada je govorio dakle tema je večeras Karl Marks i marksizam u savremenu svjetlu, onda su skočili, sjećam se, čitava jedna grupa, sjećam se među njima Lede Karabegovića, a i Niko Jurinčić je bio tu. Na njega je baš tada bio skočio Bilogrivić. Svi su skočili u taj mah i preko pola dvorane viknulo je u jedan glas: "Slava Karlu Marksu". Pošto je i dalje nastala galama preko pola dvorane je u znak protesta napustilo dvoranu. Ja mislim da je to bilo 1933 godine, a možda i kasnije.

SANTRA MUSTAFA - ja mislim da je to bilo 1935 godine. Tu su bili: Niko, Leda, Kasin Hadžić.

DELIC MUJO, direktor "Čistoće" Banja Luka. Ovdje moramo da kažemo da je partijska organizacija naročito morala da vodi računa u borbi sa križarima i da je tu organizacija razvila naročitu aktivnost na okupljanju građana i naročito je i došlo do izražaja u vezi razbijanja ovog predavanja kojeg su organizovali križari. Bilo je još akcija i sukoba gdje smo imali direktan obračun. Bili su organizovani ne samo djaci, nego su bili organizovani i radnici i zanatlije i svi oni elementi simpatizeri našeg pokreta koji su išli uz partiju i oni su nastojali da onemoguće manifestacije antipartijskih elemenata u gradu.

Ja bih htio ovdje da govorim i da opišem akciju razbijanja Hodžerinog zbora baš iz tih razloga što sam ja preživio

i pokojni Šoša Mažar i pok. Muharem Alibegović uhapšen radi razbijanja ovog Hodžerinskog zbora i mi smo na osnovu ovog hapšenja, a to je moglo biti koncem 1936 godine iz tih razloga što sam ja bio, organizacija skupa sa radničkom pokretom, koja se uglavnom okupljala u Radni kom domu, organizovala je u oči ovog dana radnike, djake i omladinu itd. da se skupimo na Govedarnici i da se spremimo sa lugom, kamenjem, jajima sa paradajzom itd. i imali smo zadatak obavezno izvršiti razbijanje i onemogućiti održavanje ovog zbora. U nedjelju u 9 sati ujutro mi smo se okupili na pijaci, nas je bilo oko 400 do 500 i uzeli smo učešće u razbijanje. Hodžera je otpočeo da govori a mi smo ga oborili. Iza njega je istupio neki drugi energično koji je osvjetoљubio, priјetio nam govoreći nam šta mi možemo, mi ćemo ipak taj zbor održati. Onda smo mi izvršili napad sa jajima, sa galanom sa perolama i ovog momenta umjesala se i policija i mi smo se tada sukobili sa agentima i išli smo u sukobu u Milića ulicu, to je današnja ulica Zdravka Celara, gdje nam se suprostavio kordon policajaca onda smo se mi potukli, oni su nas uspje- li tu da zaustave i da razbiju, ali oni više nisu mogli da održe zbor radi toga što se već sve ljudstvo bilo rasulo. Iza ovoga odmah je nastalo hapšenje, i mi smo radi ovog hapšenja stupili u štrajk gladju i u štrajku smo bili nekoliko dana. Mi smo iz- vana od svih naših usko bili vesani tako da nam je hrana nepre- stano stizala u zatvor, osim toga bile su i intervencije od opozicionih vođja kao što je Đondrić, dr. Čubrilević i pod pritiskom naše akcije u zatvoru i intervencije izvana oni su nas morali otpustiti tako da smo mi kod Šošine kuće otpočeli lagano se hraniti mlijekom i ostalom laganijom hranom radi posljedica štrajka gladju.

To je jedna akcija koja je bila energična, jaka a to se je odrazilo i na Ljotičevce u Banjoj Luci jer je njihova po- litika bila usko vezana za Hodžeru i na taj način mi smo izvršili udarac i na Ljotičevce sa kojima smo imali narocito česte sukobe.

DRAGO RADOVAČEVIĆ - zato Ljotičevci nisu smjeli odr- žati javni zbor u gradu nego su ga održali u Kulu Kozari (biv. Luksolu), jer su se boјali sukoba sa nama.

MUJO DELIĆ - Ja mislim da je interesantno i ovo: radi toga što su naši ljudi koji su bili u pokretu, oni su

aktivno živjeli sa političkim životom. Aktivno su se vezali sa političkim životom i razvijali se u toj borbi. Evo jedan detalj iz toga rada. Radi se o tome na koji sam ja način dobio nadimak Hajle Selasije. To je interesantno, ne samo radi samog mene, nego radi života naših ljudi u pokretu u politici toj itd. Ujutro jednog dana ulazio sam u Radnički dom. U momentu kada sam ja ulazio na vrata Mirko Papak i Ćamil Bučo igrali su šah. Papak Mirko se je okrenuo, a ja sam bio sa kosom koja je bila prilično kikava i on se okrenuo i viknuo: "Ćajjo si Hajle Selasije". Od upravo toga dana Italija je izvršila napad na Abesinijom, tako da je to ime ostalo meni baš iz tih razloga što su naši ljudi u pokretu sa ogromnim simpatijama bili na strani ovog naroda koji je morao da se suprostavlja fašističkoj agresiji. Eto to je jedan momenat koji možda neće biti ni važan za istorijat našeg pokreta ali ipak govorim o raspoloženju koje je vladalo među radničkom klasom Banja Luke.

Uglavnom tako su i nastajala imena i ostalih naših ljudi u Banjoj Luci koji su radili u aktivnijem radničkom pokretu.

ĆAMIL BUČO - Banja Luka.

"Prijatelj prirode" u Banjoj Luci bio je toliko vezan sa ostalim organizacijama da je teško razgraničiti dokle seže jedna a gdje počinje druga organizacija. I u prijatelju prirode i u "Borcu" i "P lagidu" radili su mnogi drugovi i ~~u KAB-u~~ u KAB-u tako da bi se "Prijatelj prirode" mogao nazvati kao izletnička sekcija našeg pokreta u Banjoj Luci jer se je kroz "Prijatelj prirode" provodila propaganda i agitacija na selu. Sve akcije koje su trebale da se održe na selu provedjene su kroz društvo "Prijatelj prirode". Društvo "Prijatelj prirode" predstavljalo je organizaciju jugoslovenskih razmjera i u Banjoj Luci je bila osnovana podružnica ovog društva, sekcija za Banja Luku. Boro Ivić je bio pretsjednik i kroz "Prijatelj prirode" ja znam da je bio osnivan i Narodni front u Mišić Hanu, Tamo je održan naš miting pred onom crkvom dok se držala još misa u Mišić Hanu. Ne sjećam se tačno ko je držao referat da li Ivica Mažar ili Osman, nako je bio od ovih drugova. Ivica Mažar je to bio. Posle smo među prisutnim seljastvom vršili upis u članstvo narodnog

fronta. Poslije toga zbora, utorak je bio, došao je jedan seljak iz Mišić Hana u Madnicki dom i rekao nam, ono što ste vi pisali u nedelju brišite jer sandari nas pobiše. To je jedan detalj kojega se vrlo dobro sjećam. Poslije toga bilo je još pokušaja osnivanja Narodnog fronta, ali ovaj u Mišić Hanu bio je najznačajniji.

Međutim, kroz "Prijatelj prirode" bilo je javnih priredaba gdje smo mi javno nosili crvenu zastavu prolazeći kroz grad. Zatim smo pored toga nosili kazane, hranu i ostalo. To su značajni zborovi radi toga što se na taj način uspješnije djelovalo na selu, obavezno se citalo na tim izletima, omladina se okupljala oko nas i vodila se diskusija po pročitanoj materijalu. Tom prilikom davane su brošure, letci i razni drugi materijal okupljenim seljacima. "Prijatelj prirode" je odigrao u to doba, jednu vrlo značajnu ulogu u radničkom pokretu. Kasnije nije zvanično bio zabranjen rad "Prijatelj prirode" ali nekako on je i sam po sebi odumro. Da li je to bila direktiva ili ne ja to ne mogu da tvrdim, ali znam da je "Prijatelj prirode" prestao odjednput da radi. 1936 počeo je rad da jenjava. Posle su u ovo društvo ušli ljudi koji nisu bili tako pogodni i radi toga je došlo do isvjesne tihe likvidacije toga društva jer se preko njih ustvari počeo da izvitoperuje klasni karakter ove organizacije. Neki od ovih ljudi pokušavali su da pojedine naše drugarice navode na ljubav i da koriste ove izlete za svoje lične prohtjeve i na taj način blatili su ugled ovog društva. Ja mislim da je radi ovih razloga došlo do zaobilazjenja "Prijatelja prirode" sa strane partijske organizacije.

Sjećam se jednog izleta kada je sa nama išao onaj dvica, agent, i on nas je uporno pratio a mi smo tada rekli jednom drugu da mu se po zadatku priključi tako da je on bio sa njim citavo vrijeme i ustvari onemogućio ga je da nam pomogne naše planove. Tako da smo mi mogli da izvršimo onaj zadatak radi kojeg smo i posli na izlet.

RAD VANOVIĆ DRAGO, Banja Luka

Pripadao sam generaciji koja je bila prilično kompaktna i u našoj organizaciji tada od članova partije bila je Dušanka Kovačević. Sjećam se jednog razgovora u kojem je bilo

režeci da mi trebamo da ucestvujemo na tom zboru i da pomognemo da se onemogućí održavanje zbora Svetislava Koždere u Banjoj Luci. Tada smo imali razgovor sa profesorom Lipovršekom i on nam je sam rekao da bi i mi mogli da ucestvujemo na tom zboru ali da treba da se pametno vladamo. Međutim, mi smo se još prije toga dogovorili i otišli smo na taj zbor. Ja sam bio tamo negdje u grupi u blizini bakrice, cinkare i još nekih drugova, i kad je poleta gužva i mi smo se u nju umješali. Izvikivali smo parole i demonstrirali i u jednom momentu kad je nastala tupa, Vimpolšek je prišao i osamario Dreu. Kada je on to učinio njemu su prišli cinkara i bakrica i jedan od njih dvojice stao je iza Vimpovšeka a drugi ga je garnuo preko njega da mu na taj način plati za onaj sumar. Tada je Vimpolšek skočio i počeo da nas ganja, i da viče po zboru i po djacima i poslije toga je nastao taj poznati školski proces zbog ucesnika u tom zboru. Završio se tako što je većina kažnjena sa vladanjem 1, a jedna grupa je istjerana iz škole, mislim njih 5. Bio je čak organizovan ispraćaj, kada smo istjerani djaci izlazili iz Banj Luke i čini mi se da je na ispraćaju govorio Veljko Djordjević. Cijela grupa je sjela na voz i otišla u Sisak, samo je Duško Djepina otišao u Zemun, odnosno Pančevo. Poslije toga je u školi nastalo sve zlostrenije stanje i donesena je posebna odluka o zabrani učešća na zborovima tako da je još jedna grupa sljedeće godine pod istim pritiskom morala otići iz banjalučke gimnazije, i smjestili smo se u Bihać. Tu je bio Slobodan Gajić, Milan Radman, Duško Djepina, Drača Dušan i Drago Karovanović.

Onda ima još jedna stvar iz školskog života gdje se vidi uticaj Partije u školskim redovima to je bilo u vrijeme kada je bilo sudjenje Dimitrovu na Lajpciškom procesu 1953 godine. Onda je datan materijal na čitanje Tahajmerov uvod u Marksizam kao i praćenje kroz štampu procesa ~~xxx~~ Dimitrovu. Ja sam pripadao jednoj grupi koje je proučavala materijal u Gajgarovom gaju. Tada se također čitala i brošura: "Držanje pred klasnim neprijateljem".

Iznio bi jedan detalj koji ne znam da li ima u KAB-ovom materijalu to je bila akcija u Hrvacane kad su oni odlazili na sela gdje su pomagali seljacima u razvijanju naprednije poljoprivrede i jasno pri tome su se vodili politički razgovori.

Tada na toj akciji napravljen je jedan silos plateni. Ta akcija koja je izvedena u Hrvacanima, pretstavljala je spoljnu formu veze partije i napredne inteligencije sa selom. Od učesnika ove akcije sjećam se Josipa Roliha-Boza, Bakulića, Pulanovića Boro Ilića i Bogdana Jerkovića i Tankredi Sola je bio tu. Ta akcija bila je u Boškovićima a ne u Hrvacanima.

Iz štrajka brijačkih radnika ili pekara nas koji smo se bavili muzičkim radom, zvali su u Muzički dom da na snjenu sviramo. Jedni su donosili hranu i bavili se oko kuhinje, a mi smo dolazili da sviramo u prostorijama i na taj način pomažemo štrajkujućim radnicima.

ČAMIL BUČO - U tom štrajku pekarskih radnika bile su demolirane prodavnice pekarskog industrijalca Mladena Čurčije. Jedne večeri sve su njegove barake bile prevrnutе.

Ovdje bi također trebalo reći o ataku na "Pelagić" od strane Balabana, zatim o pokušaju osnivanju onog novog radničkog društva Čankar, osnivanje radničkog Šehovskog kluba u kafani "Zora", zatim o štrajku kožarskih radnika i mnogih drugih akcija u kojoj je bila poznat ona demonstracija povodom hapšenja Sikreta Jedića. To je bilo 1935 godine kada je u sukobu sa policijom Ivo Rolih slomio ruku jednom agentu. Zatim bi se moglo govoriti o raznim odlascima "Pelagića" u Prijedor, Ljubiju, Teslić. Govorne recitacije "Pelagića" čiji je recitativni hor vodio Vladeta Vasić bile su neobično popularne i pretstavljale značajan umjetnički doživljaj.

MOMIR KAPOR - Bi li se ko mogao sjetiti imena partijskog rukovodstva iz toga doba. To bi bilo veoma značajno. Ni samo partijsko rukovodstvo u to doba, koliko je meni poznato, nije bilo jedinstveno.

DRAGO RADOVANOVIC - Tada je Nikica Pavlić pobjegao iz zatvora, a onaj Mujica (padavićar što sada piše) našao ga je na Jovića kačari i prijavio policiji.

DEDO GABRIĆ - Organizovani članovi partije tada su bili: Boro Ilić, Nikica Pavlić, Dževad Maglajlić, Boša Mažar, Vaso Butuzan, Djordjević Veljko, Sola Tankredi-Edi, Vinterhalter Vilko, Makor Ivica, Maglajlić Ekrem. Ako je još neko bio

član Partije u tom doba u gradu Banjoj Luci neka me drugovi
ćopune. Pavao Radan bio je član Partije neprekidno od 1920
godine. 1928 godine Pavao Radan bio je sekretar Mjesnog komi-
teta. Kasim Hadžić, Šefket Maglajlić, bili su također člano-
vi KPJ.

SOBO SMAIL - direktor preduzeća "Put" - Ja znam da
su na Pavu Radana dolazili partijski bilteni i meni je pokazi-
vao bilten u kome je pisalo da je Maslo zbog frakcije i još neka
žena, ako nije sestra Vilka Vilterhaltera, isključena iz Partije.
Tada su bili isključeni i Miloš Popović i Asim Alihodžić. 1935
godine vjerovatno je bio sekretar Mjesnog komiteta Pavao Radan.
Iza njega je došao Mirko Višnjić za sekretara a poslije smrti
Mirka Višnjića došao je Branko Babić, slovenac. Ja znam sigurno
da je Pavao Radan tada bio sekretar Komiteta jer su sjednice Kom-
iteta održavanje u kafani "Zora" gdje je sada gostiona "Borac".
ili u onoj gostioni do nje gdje je držao birtiju Beadem. Kod nje-
ga u onoj maloj sobici održavane su sjednice Komiteta i ja znam
da sam često puta čekao Pavao Radana a on mi je govorio da ima
jedan razgovor. I u k-fani kod Šipsa održavani su također Par-
tijski sastanci. Tamo su se sastajali i članovi frakcije na
čelu sa Asimom Alihodžićem, ali o ovi drugi naši drugovi.

DEDO GAZIĆ - 1935 godine bio je štrajk kožarskih radni-
ka u maju ili junu. Trajao je 15 dana i obzirom na tadašnju si-
tuaciju ja ovaj period za sebe bilježim kao značajan po nabu-
jalosti i aktivnosti u radničkom pokretu. Pelagić je u to doba
okupljao oko sebe veliki broj naprednih građana a i KAB se
tada formirao. U redovima omladine kroz preduzeća, kroz škole
mi smo imali življu aktivnost i u takvoj situaciji vođen je
štrajk kožarskih radnika, koji je nakon 15 dana sa uspjehom
završen i tada je potpisan kolektivni ugovor sa poslodavcima
i dobilo se izvjesno povećanje nadnica. Mislim da je to bilo
1935 godine u maju. Iza toga osjetili su poslodavci snagu po-
krete i policija je uočila tu situaciju i ondak su i preko po-
litičkih organizacija počele polako da se razvijaju akcije i
tada se po prvi put među njima počelo otvorenije govoriti o
komunističkoj djelatnosti u Banjoj Luci. Ondak su kroz politi-
čke partije i stranke isticali kako je usljed nabujalih snaga
pod rukovodstvom komunističke partije i njenog nastupanja, da je

u pitanju vjera, moral, porodica itd. i onda su oživile rad sve građanske partije na toj paroli borbe protiv Komunizma. Ovaj kolektivni ugovor koji su postigli kožarski radnici počeli su poslodavci uz pomoć policije postepeno da izigravaju tako da u jesen ili početkom 1936 godine, kada je nastala nesezona kožarske struke od tog ugovora nije ostalo ništa, On je i formalno izigran. Tada su kožarski radnici stupili ponovo u štrajk koji je trajao 4 mjeseca. Od godine 1935 do 1 aprila 1936 godine. Taj štrajk je zabilježen po svojoj snazi, trajanju i organizovanosti kao veliki štrajk, štrajk masovnog karaktera u kojem su bili okupljeni svi kožarski radnici i gdje se vodila duga borba. Taj štrajk je pomagan i od ostalih strukovnih organizacija preko mjesnog međjustrukovnog odbora. I napredni građani Banja Luke pomagali su štrajkaše kroz prilog u novcu i hrani pa čak i seljaci.

U radničkom domu je tada organizovana ishrana i tu se kuhalo i za štrajkujuće radnike koji se nalaze smješteni u domu i za njihove porodice koji su hranu u porcijama nosili kući. Svakodnevno su tada stizale namirnice, pored toga što smo snali od koga, a također je bile i anonimnih darodavaca. Dodje pošiljka hrane bez oznake ko je šalje. Dakle taj štrajk je poprimio karakter i dobio mnogo veći značaj od borbe isključivo kožarskih radnika sa veće nadnice. On je se politički afirmisao u gradu tako da je bila prinudjena i banska uprava da nakon četiri mjeseca pozove predstavnike kožarskih radnika, citav štrajkaški odbor u kome su bili: Kasan Muhamed, Leda Karabegović, Kralj Aleksandar, obućarski radnik iz Zagreba, Abduselam Blekić - Šandor i ja. Mi smo bili pozvani u Bansku upravu u socijalno odjeljenje a ispred poslodavaca je bio Stevo Čelik i ne sjećam se još, Nikola Đerić i još jedan obrtnik. Načelnik Banske uprave pokušao je da nađe neko pomirljivo rješenje kao arbitar, ali se iz njegovog držanja očito vidjelo da je na strani poslodavca. Mi smo se suprostavili svim njihovim ocjenama, zatim smo se suprostavili njihovim predlozima tako da je demonstrativno bez daljeg ulaženja u razgovor Stevo Čelik demonstrativno napustio Bansku upravu i sa njim su pošli i ostali poslodavci, a načelnik je jednostavno rekao Mi smo završili.

Tada je Uruženje poslodavaca, Znanstveno udruženje, u Sekciji kožaraca održan sastanak u kome je donošena odluka da svi poslodavci, bez obzira na ishod štrajka, prihvataju radnike koji su bili u štrajku na posao da će ih uposliti pod uslovom da se ne da posao petorici članova štrajkaškog odbora. Ta je odluka i sprovedjena jedno vrijeme. Jedan dio radnika vratio se na posao na neka poboljšanja uslova rada, na pojedinačno prihvatanje uslova od strane poslodavaca, a ovi iz štrajkaškog odbora ostali su bez posla. U međuvremenu u redovima poslodavaca iskočio je majstor Dušan Malinović to je bila firma Gojko Malinović, a sin Dušan, koji je vodio radnju i on je upošljavao oko 25 do 30 radnika. On je stupio u vezi sa nama i primio sve ove članove štrajkaškog odbora i time je praktično likvidirana odluka poslodavaca da se onemogući zaposlenje članovima štrajkaškog odbora. Tako da smo i u ovom odnijeli jednu pobjedu. Tako se od prilike završio štrajk kožarskih radnika pa ipak u novo stvorenim uslovima u radionicama, jer su od tog vremena ponovo uvedeni povjerenici rada i djelimično kolektivni tarifi ugovori i popravljani su higijenski uslovi rada. Mi smo bili ranije postavili zahtjev da se radionice okreće, urede itd. To bi bilo što se odnosi na kožarske radnike i ovu čitavu situaciju.

ČAMIL BUČO - u vezi sa tim štrajkom, ja se sjećam, da su poslodavci, banjalučki obučari slali na popravak cipela koje su im stizale od mušterija, u Bos. radišku i da je jedna grupa naših drugova išla u Gradišku da tamo razgovara sa radnicima da ne primaju tu obuću na popravak.

ĐORO GAZIĆ - Ja sam ispuštio da kažem da su kroz čitava četiri mjeseca poslodavci u Banjoj Luci bili prinudjeni ili da zatvore radnje ili da na neki način dobiju radnu snagu sa strane. Tu su oni dobili nekoliko radnika iz Bos, Brda, Prnjavora i drugih mjesta, iz Gradiške ali mi smo uspjeli da kod drugova u Gradiški ovu stvar objasnimo, ali tada je niklo novo mjesto Mrkonjić Grad gdje je Stevo Čelik uspio da vrbuje izvjestan broj radnika. Mnogi su od ovih štrajkbrehera pod našim pritiskom napustali posao, a drugi su dolazili iz drugih mjesta na njihov rad. To se većinom bili neobavješteni radnici.

Stevo Celik, obučarski zanatlija bio je rodom iz Mrkonjića p je on otuda mogao da vrbuje nove radnike koje je namjeravao da upotrijebi protiv štrajka. U to vrijeme nosio je jedne reakcionarne političke i tadašnjeg režima i jedan neposredni aktivista u borbi protiv radničke klase ispoljio se Stevo Celik i Dušan Balaban koji je bio u Radni koj komeri. Oni su bili izrazitiji protivnici radničkog pokreta, dok su ovi ostali imali manji značaj, ali su ipak podržavali ovu dvojicu ali su znali povremeno da i otstupaju od njih i njihove politike.

Ja bih htio da kažem da smo mi koncem 1935 ili 1936 godine dobijali razne listove, kao Radnik, Iskra, Proleter, koji je izlazio kao organ KPJ i sjećam se da je u jednom broju Proletera došla direktiva iz Zagrebačkog nekog forma kome smo mi u to vrijeme pripadali, da se raspusti SKOJ. Ja znam da je ovdje vodjena diskusija među članovima partije da se ne prihvati ta direktiva jer je baš u to vrijeme bio jako razvijen kod nas omladinski pokret i SKOJ. U međuvremenu je došla ona provala 1936 godine, provala u Partiji sa Maslom i drugovima u Kostajnici. U tom istom periodu odigravalo se neko unutarnje previranje gdje su se isticali Alihodžić, Popović Miloš, Jako i ostali kao Kazaz, Maslo. Ja ne znam ukoliko je Kazaz bio aktivniji unutar te frakcije ali se konačno ispoljio kao nosio te frakcijske borbe Alihodžić Kazim i Miloš Popović.

MOMIR KAPOR - Kazaz nije bio član partije ni onda kada je bio kandidovan za poslanika na listi opozicije prilikom izbora 1938 godine. On ni ondak nije bio primljen ponovo u Partiju.

SOBO SMIL - Onda se čak vodila diskusija koga da se kandiduje za narodnog poslanika da li Kazaza, Pavo Radana ili Kasima Hadžića.

DEDO GAZIĆ - Tada znam da je nastala teška situacija 1936 godine u Banjoj Luci. Onda su prijetila Partiji i veća hapšenja u vezi sa Maslom, da da se i to uspjelo lokalizovati. Tada je Kazaz i Šandor -Abduselam Blekić otišli u Sloveniju, baš u tom periodu. A u tom istom periodu, bez obzira na ovu situaciju kakva je vladala u gradu teren rada je prebačen iz gradskog centra i Radničkog doma gdje je opet uspjelo onim komo- rašima Balabanu i drugima da preuzmu akciju u svoje ruke i tada

je donesena odluka da se zabranjuje ulazak u Radnički dom odredjenim ljudima koji su za njih predstavljali komuniste kao što je bio Kazaz Blekić i još niz drugih drugova kao Pavao Radan i drugi, onda je došlo do rada mimo Radnički dom takozvanih nezavisnih sindikata. Tamo se nešto diskutovalo oko toga i znam da je jedan sastanak održan u gostionici Uranak, kod Nikole Perkića. Na tom sastanku bio je prisutan Pavo Radan, Kasim Hadžić, jam i još nekoliko drugova, bilo nas je tamo desetak i tada je opet donesena odluka da se ponovo mi vraćamo u Radnički dom jer su tamo ostale radničke mase i da na neki način vežemo to pitanje masovnog rada i spajanje partije sa radničkim pokretom. Održan je još jedan sastanak u gostionici Marjana Markezića u ulici Fra Grge Martića. Tu je u jednoj separe sobici održan sastanak i donešena odluka da se konačno vratimo u Radnički dom, da se naša politika ne bi vodila mimo Radničkog doma.

Jedan dio rada bio je prebačen u Gornji Šeher.

Taj zadatak su još ranije dobili Idriz Maslo i Muhamed Kazaz i tada je 1936 godine kroz društvo Budućnost u Gornjem Šeheru razvijen politički rad. Bilo je tada izrazito kolebanje sa tim društvom ali se pretežan dio rada odvijao preko društva i drugovi su dolazili k nama u Gornji Šeher iz Radničkog doma i to je društvo masovno počelo da okuplja radnike i stanovništvo Gornjeg Šehera i taj rad je nastavilo i kasnijih godina. I upravo kada je niklo to područje rada na periferiji oko društva Budućnost, onda su i komoraši popustili pa se rad počeo ponovo odvijati i u Radničkom domu u gradu, jer je i njima bilo zgodnije sa stanovišta kontrole policije da nam omoguće rad u Radničkom domu, dok nad društvom "Budućnost" u Gornjem Šeheru komoraši i Balaban nisu mogli da imaju nikakvog uvida ni uticaja. Od tog vremena Radnički dom je ponovo postao centar našeg političkog i kulturnog rada i razvoja. Kulminacija ove frakcijske borbe tipa Alihodžić i grupe, došla je početkom 1937 godine. Ulaskom naših snaga u radnički dom frakcionaši ponovo su htjeli da iskoriste tu situaciju za svoju djelatnost. U to doba naši su drugovi aktivno radili u Radničkom domu kao n.pr. Slobodan Aćkanović, Pavao Radan i drugovi oko "Pelagića", a ova manifestacija frakcijskog rada izražavala se kroz djelatnost jedne pripromljene grupe omladinaca

koji su najurišali na jednu priredbu i pokušali da je razbiju. To je bila jedna kulturna veče koje su se redovno održavale četvrtkom sa odredjenim pripremljenim programom, predavanjem, igrankom itd. onda su oni najurišali na ovaj naš skup pod parolom da se vodi tzv. "tahburaški socijalizam" i da to treba razbiti i povesti kobajagi novi ^{kurs} borbe komunista, za jasnije ciljeve itd. Iza toga oni su odstranjeni iz Doma a zatim je došao delegat iz Sarajeva. Ja nisam mogao tačno ustanoviti ko je bio taj delegat, a po svojoj prilici da je to bio Uglješa Danilović.

Džin Kata - ja se sjećam da je to bio plav čovjek, a Uglješu ne znam ni danas kako izgleda.

DEDO GAZIO - Ja sam pretpostavljao jedno vrijeme da je to bio Rato Dugonjić, ali obzirom na godine vjerovanja je da je to bio Uglješa Danilović. U jesen 1938 godine kada je Uglješa dolazio u Banja Luku, ovaj je još trajala frakcijska borba sa izvjesnim takoreći oštrijim i blažim sukobima, da se pokušalo u to vrijeme od te frakcijske grupe otrgnuti što se moglo, a znam da je tada od strane pojedinih drugova bilo rečeno da ne treba ići na sastanke koje organizuje i saziva Asim Alihodžić, Miloš Popović, da ne treba slušati njihove direktive i da njih treba u svakom pogledu zaobilaziti. Ta je borba vodjena sve do 1938 godine kada su opet bili parlamentarni izbori tj. 11 decembra. U pripremama za te izbore sjećam se da je ponovo nastalo trvenje između aktivista - partijskih radnika i frakcionaša u Partiji. Sjećam se, u pripremama osnovan je inicijativni odbor za istupanje samostalne liste na opozicionoj listi HSS-a kao samostalne radničke liste sa radničkim kandidatom. Tada je nastala borba između ličnosti. Partija je predlagala da taj kandidat bude radnik pa je odabran Kazaz Muhamed, a na sjednici inicijativnog odbora, to je bilo u gostionici Tabule gdje se sada nalazi zgrada Pošte i tu smo se mi sastali. Ja sam također bio u tom inicijativnom odboru i održali smo sjednicu na kojoj su bili prisutni: Pavao Radan, Kasim Hadžić, Kazaz Muhamed, Edhem-Leda Karabegović, Sandor-Blekić, Asim Alihodžić, bilo nas je ukupno oko 12. Asil Alihodžić je forsirao da on bude isturen za kandidata.

On je sam sebe tada predlagao. Sjećam se toga i tu mi se još do kraja ogadio Asim Alihodžić, jer ako ništa trebao je imati onu građansku skromnost, pa da sam sebe ne predlaže. Sjećam se dobro, pošto je došlo i do nekog preglasavanja koga da se izabere Kazaza ili Alihodžića, pa je sa ogromnom većinom glasova prihvaćena kandidatura Kazaza i postavljena lista. Tu su određeni čuvari liste na dan izbora, zatim birališta. Sjećam se da je tada ustao Asim Alihodžić, kada je vidio da njega nisu izabrali, da je dobio svega jedan ili dva glasa, on je ustao i onako demonstrativno napustio taj sastanak inicijativnog odbora rekavši: "Eto Vam Kazaz" i onako je još nešto bezobrazno uz to dobio, i otišao. Iza toga došao je u Banja Luku delegat iz Sarajeva koji je ovdje konsultovao izvjestan broj drugova komunista i znam da sam i ja dobio zadatak da se sa njime sastanem u Aleji JA kod Socijalnog osiguranja, sa određenom lozinkom koje se danas više ne sjećam. Ja sam prišao tom drugu i mi smo utvrdili da smo ti i onda je on meni postavio pitanje šta ja mislim uopšte o stanju i političkom zbivanju u gradu, a ja sam mu rekao šta sam ja znao. I onda mi je postavio konkretna pitanja za neke drugove, za Kazaza, za Sandora, za Alihodžića, za Miloša Popovića i još neke druge drugove. Ja sam onako sasvim spontano rekao šta sam mislio. Rekao sam da mi se Asim Alihodžić ne sviđa, jer da sasvim malo radi ili takoreći nikako ne radi, već da se po čitave noći nalazi u Palasu gdje lumpuje i pije i da samo frazira. Miloša Popovića opisao sam onako kako sam ja znam i rekao da mi se on ne sviđa radi toga da čim podje govoriti on se namjesti tako kao da je u najmanju ruku Marks i ja ga odmah više nisam mogao niti gledati niti slušati, a kasnije se to pokazalo da je faktički i nadobudan i da je gotovo zaljubljen sam u sebe, u svoje sposobnosti itd. Ja sam tada govorio još o nekim drugovima a kasnije je došla odluka nakon par mjeseci, da je Miloš Popović i još neki drugi isključeni iz Partije odnosno da su zaobidjeni od uključivanja u partijski rad.

MOMIR KAPOR - Ja sam prisustvovao jednom razgovoru između Starog i Uglješe o tim danima i događajima i tačno je to da je Uglješa bio delegat koji je u to vrijeme dolazio u Banja Luku. Samo ja se sjećam da je i Rato Dugonjić, ali ne znam kojom zgodom, dolazio u Banja Luku.

DEDO GAZIĆ - Ko se sjeća, da li je neko od naših drugova učestvovao na Pokrajinskoj partijskoj konferenciji u Mostaru 1938 godine?

Niko od ovog skupa nije znao nešto da kaže ko je bio delegat iz Banja Luke na ovoj konferenciji.

Govoreći o SKOJ-evskom kursu koji je održan u Bugojnu kao učesnici spominju se slijedeći drugovi: Rudi Kolak, Niko Jurinčić, Hajro Kapetanović, Jela Miketa.

BRANKO MATAVULJ - 1939 godine u ovoj zgradi (bivši banski dvor) u Banjoj Luci bio je kongres Jugoslavanskog učiteljskog udruženja. U Udruženju se tada jedan predratni učitelj Dragiša Mihajlović koji je bio iz Kragujevca. On je slovio među učiteljskim redovima kao komunista. Kakav je taj njegov komunizam suštinski bio ja neznam. Sjećam se da je ovdje bila diskusija između Slobodana Ilića, to je mlađji brat Bore Ilića. Tada u jednoj grupi u kojoj je bio drug Dmitar Bajalica i Boško Siljegović i Miloš Šiljegović. Tada je pret9 sjednik Učiteljskog udruženja bio Ivan Dimnik, slovenac krajnje reakcionaran čovjek, koji je uvijek išao po liniji vlade. Međutim ta grupa Dragiše Mihajlovića, iako su to bili mlađji učitelji koji su završili školu prije par godine, a specijalno učitelji sa Banjalučke Učiteljske škole čije su generacije od 1933 pa nadalje bile izrazito napredne. Tu je bilo mnogih kao što su Bajalica, Lepa i Jela Perović, Gojko Banović, Stojan Makić, Luketić itd. Tada je išla ogromna povorka i nosile su se slike. Tu je bila velika masa učitelja, mislim 7 - 8.000 sa gostima i delegatima, i tu gore kod Kastelovog čoška policija je valjda znala, nanjušila nešto i nastala je gužva, lom i to je produženo sve gore do zgrade bivše Opštine kod Gradskog mosta. Ja se sjećam te godine da je prilikom čehoslovačke krize, da su bile neke velike gužve oko Kosićeva spomenika. Neko je trebao da drži predavanje, možda i neko od učesnika i tada su bile velike demonstracije povodom čehoslovačke krize kada su našim ljudi javljali se da idu u dobrovoljce, a vlada beogradska odbila je tu inicijativu. Mislim da se tada javilo desetine hiljade dobrovoljaca za Čehoslovačku. A o ovom samom detalju piše drug Bajalica. Prilikom tih demonstracija policija je istupala sa konjima, bilo je tuče i pen-drećenja kao što se obično dešavalo u takvim demonstracijama.

MUNIB DEMIROVIĆ - „Ja sam bio učesnik na ovim demonstracijama i sjećam se kad je povorka izašla iz zgrade onda smo se i mi okupljali sve više i više i došli smo do zgrade današnje Pošte. Tamo je policija stajala kod Kastelovog čoka, ja nisam bio u prvim redovima, ali sam ipak bio blizu. Policija je tada izašla iz zgrade današnje gostione Zagreb izašlo je sigurno oko stotinu policajaca. To je bilo poslije podne, bilo je svijeta, žena s djecom i kolicima. Tada su isprevrtani stolovi i stolice ispred elastičarne Ninon. Policija je tukla pendrecima koga god je stigla, a ovaj miting u vezi Čehoslovačke to je isto naveče bilo, međutim mi smo išli okolo skroz oko tadašnjeg sreza do zgrade gdje se sada nalazi Sekretarijat unutrašnjih poslova, i tamo kod mesnice Fadila Bojića. Ondje nas je policija rastjerala.

CAMIL BUČO - Tada se upotrebljavala sljedeća taktika u borbi protiv policije. Kada bi oni navalili na demonstrante ovi bi tada zapjevali državnu himnu, a policija bi tada morala da stane mirno i mi bi tada uspjeli da sredimo svoje snage. To je bila neka posebna vrsta strategije i taktike u demonstracijama.

KUŠMIĆ STANA - Ja se tačno sjećam da je kod spomenika Petra Kočića jedan drug govorio .

MOMIR KAPOR - Sjećate li se Vi nekih demonstracija te godine u kasnu jesen?

IBRO SARAČ - To je bilo u vezi sa Čehoslovaškom. Jedan je tada držao govor i nek su ga na rukama bili podigli.

MOMIR KAPOR - Ja se sjećam da su na kastelovom čoku tada bili sukobi sa policijom i sjećam se tada sukoba u kom su bili umješani Suljo Halalkić, Ivo Rolih i drugi. Sjećam se dobro da je tada bila prevrnuti ona peć za kestenje zajedno sa žeravicom. Demonstracije su tada bile.

KUŠMIĆ MUJO, direktor gradske pekare Banja Luka .
To je bilo kad su dolazili iz logora iz Ivanjice Drago Mažar, Maslo Idriz, Muhamed Kazaz. Mi smo bili u Gornjem Seheru i znali smo za njihov dolazak. Došli smo tada na korzo da ih dočekamo na stanici. Ja, Suljica i još jedna drugarica Zejffina

seestra Hibka, i tada nas je opazio agent Simić i on je naročito progonio našu grupu. Tu smo bili Ja, Suljica, Bučo, Drago itd. Agent Simić je udario ovu drugaricu, a pošto smo se mi žutbili nismo htjeli tu da napravimo gužvu i otišli smo do stanice i dočekali ove drugove. Tamo na izlazu bila je i Stana tada. Kad smo dočekali ove drugove izašli smo na drugi izlaz prema parku i kada smo ispratili ove drugove, onda smo se vratili na korzo i uhvatili ovog agenta i Suljica ga je kod Ninon-ove slastičarne tako jako udario da ga je oborio. Onda smo ga još mi malo proganjali nogama i razišli se. Za nama je bila upućena potjera. Suljicu Halalkića su uhvatili i on je bio četiri dana u zatvoru. To je bio slučaj kada su dolazili naši drugovi iz koncentracijskih logora iz Ivanjice 1941 godine u martu mjesecu.

1935 godine bila je demonstracija kad je bio zatvoren Fikret Dedić i Lipovac. Mi smo skupa sa Dragom izašli i demonstrirali smo u gradu. Tada se je u tuči naročito istakao Zdravko Kovačević. Idriz Maslo je također bio na čelu te demonstracije.

IBRO SARAO - Bile su demonstracije i 1938 godine što drug Momir Kaže, onda je isto Suljo Halalkić preko puta konzuma na kastelovom čošku udario jednog agenta tako da ga je odmah oborio. Ja sam se nalazio od Sulje svega 5 metara. To je bilo u jesen 1938 godine. I onda je neko držao govor ovdje na sred korza kod Grkove slastičarne, samo ne znam da li je bio neki ljotičevac ili ko drugi.

KUŠMIĆ STANA - Ja se toga dobro sjećam jer znam da je govor držao Lepe Perović brat, koji je u ono vrijeme pripadao ljotičevcima a naši su, da bi mu omeli govor, stušili ga sa onoga stola.